

खण्डन्तु मधुरं वृष्यं चक्षुष्यं वृहणं हिमम् । वातपित्तहरं
 क्षिग्धं बल्यं वातहरं परम् । (चिनि) सितायाः
 लक्षणं गुणाश्च खण्डन्तु सिकतारूपं सुश्वेतं शर्करा
 सिता । सिता सुमधुरा रुच्या वातपित्ताक्षदाहहृत् ।
 मूर्च्छाच्छर्दिज्वरान् हन्ति सुशीता शुक्रकारिणी । अथ
 “(मिचरि) सितोपलगुणाः भवेत् पुष्पसिता शीता
 रक्तपित्तहरी मता । सितोपलनिभा लक्ष्मी वातपित्तहरा
 हिमा । शर्करा कर्द्यतोसारतृडाहररक्तपित्तहृत् ।
 यथा यथैव नैर्मल्यं मधुरत्वं तथा तथा । स्नेहगौरव-
 शैत्यानि सरत्वं च तथा तथा” इति भावप्र० इक्षुवर्गः ।
 एतत्प्रसङ्गात् सुश्रुते खण्डादिजातद्रव्याणामन्यद्रव्यजातशर्क-
 राणाञ्च गुणा उक्ता यथा । “यो यो मत्स्यैरिण्डिकाखण्ड-
 शर्कराणां स्वको गुणः । तेन तेनैव निर्देश्यास्तेषां विस्वा-
 वणे गुणाः । सारस्थिता सुविमला निःक्षारा च यथा-
 यथा । तथा तथा गुणवती विज्ञेया शर्करा बुधैः । मधु-
 शर्करा पुनश्चर्दप्रतोसारहरी रुक्षा छेदनी प्रह्लादनी कपा
 यमधुरा मधुरविपाका च । यवासशर्करा मधुरकषाया
 तिक्तानुरसा स्नेहहरी सरा चेति । यावत्यः शर्कराः
 प्रोक्ताः सर्वा दाहप्रणाशनाः । रक्तपित्तप्रशमनाश्चर्दिमू-
 र्च्छाक्षिपपहाः । रुचं मधूकपुष्पोत्थं फाणितं वातपित्त-
 हृत् । कफघ्नं मधुरं पाके कषायं वस्तिद्रूपणम्”
 “मन्दाक्रान्ता वितरति रसं नेत्रुयष्टिः कदाऽपि
 रुन्दो” । श्रीफलञ्चेक्षुदण्डश्च विप्राणां तु बलिर्भतः”
 कालिकापु० “कुष्माण्डमिक्षुदण्डांश्च” देवी पु० इक्षो-
 र्विकारः अण् । ऐक्ष्वं गुडादौ लि० । “ऐक्ष्वं गुड-
 वर्जितम्” स्मृतिः । इक्षूणां भवनं क्षेत्वं शाकटच् शाक-
 नच् च वा तद्भवने क्षेत्वे । इक्षूणां छाया । इक्षु-
 च्छायम् न० “इक्षुच्छायानिषादिन्य” रघुः अत्र
 आनिषादिन्य इतिच्छेदः सि० कौ० इक्षूणां वनम् । अवन-
 स्सतित्वात् नित्यं णत्वम् इक्षुवणम् । २ कोफिलाष्टके च
 राजनि० । ३ इक्ष्वायाम् [वृक्षभेदे स्वार्थे कन् । २ इक्षुवृक्षे
 इक्षुक् पु० इक्षुप्रकारः स्थूला० कन् । १ इक्षुतुल्यस्वादे (नडा)
 इक्षुकाण्ड पु० इक्षोः काण्ड इव काण्डोऽस्य । १ काशहृत्
 २ सुञ्जहृत् (सुज) इक्षुः काण्ड इव ३ इक्षुदण्डे च । ‘क्षिप्तं
 पुरो न जगद्दे मङ्गलिक्षुकाण्डम्” भाषः ।
 इक्षुकीय लि० इक्षवः सन्त्यक्षिन् छ नडा० कुक् च । इक्षु-
 युक्ते देशे तत्र भवः एषा विल्व० कस्य लुक् । ऐक्षुकस्तत्र
 भवे लि० स्त्रियां ङीप् ।

इक्षुकुट्टक पु० इक्षून् कुट्टयति कुट्ट-शिल्पिनि कुन् दैत० । इक्षु-
 च्छेदके गुडकारके कषीवलभेदे । [काशहृत् स्त्री भावप्र०
 इक्षुगन्ध पु० इक्षोरिव गन्ध एकेदशवयवो यस्य । १ इक्षुगोक्षुरे
 इक्षुगन्धा स्त्री इक्षोर्गन्ध इव गन्धोऽस्याः । शुक्लविदार्याम्,
 इक्षुज लि० इक्षोस्तद्रसाज्जायते जन-ङ ५ त० । इक्षुविकारे
 गुडादौ “फाणितञ्चैव मत्स्यरुण्डौ गुडः खण्डकमेव च ।
 सिता सितोपलञ्चैते षड्भेदा इक्षुजामताः । इक्षुशब्दे
 पृष्टे तद्गुणादिकसक्तम् । [विशेषे २ काशहृत् च ।
 इक्षुतुल्या स्त्री इक्षुणा तुल्या पत्नादिना । (जनार) १ धान्य-
 इक्षुदण्ड पु० इक्षुदण्ड इव दण्डकारे दीर्घेक्षौ इक्षुयष्टिरप्यत्र स्त्री
 इक्षुदर्भा स्त्री इक्षोरिव दर्भावन्धोऽस्याः । हृणपतिकायाम्
 राजनि० । [इक्षुरसतुल्यजलवाहिनि नदीभेदे ।
 इक्षुदा स्त्री इक्षुमिक्षुरसास्वादं ददाति जलेन दा-क ।
 इक्षुनेत्र न० इक्षु नीयते पुनरुत्पादनायारोप्यतेऽनेन नी-इन्
 इक्षोर्नेत्रमिव वा । इक्षुनेत्राकारे तद्गुण्यौ ।
 इक्षुपत्र पु० इक्षोः पत्रमिव पत्रमस्य । (जनार) धान्यभेदे ।
 इक्षुपाक पु० इक्षोः पाकः पच्यमावोरसादिः । गुडादौ
 इक्षुप्र पु० इक्षुरिव पूर्यते पृ-कर्मणि घञर्थेक ह्रस्वपक्षे नोत् ।
 शरहृत्ते रत्नसा० ।
 इक्षुबालिका स्त्री इक्षोर्बालः केश इव बालः शीर्ष स्थपत्नादि-
 रस्याः । इक्षुतुल्यशीर्षे काशहृत्ते राजनि० ।
 इक्षुभक्षिती स्त्री इक्षु भक्षितो यथा जातिवाचकपूर्वपदनि-
 शान्तत्वात् ङीप् परनि० । इक्षु भक्षणकर्त्ता स्त्रियाम्
 इक्षुमती स्त्री इक्षुः इक्षुरसोऽस्यस्याम् नद्यां महत् ङीप् ।
 नदीभेदे “सीता चेक्षुमती वेत्ता देविका च सहानदी” भा०
 आ० दध्य० [इत० । इक्षुमूले २ तद्गुण्यौ न० ।
 इक्षुमूल पु० इक्षोर्मूलं अन्यरिव मूलं अन्यरिवस्य । १ वंशहृत् ।
 इक्षुमेह पु० इक्षुरसतुल्योमेहः । सुश्रुतोक्ते प्रमेहभेदे तद्भेदा
 विंशतिर्निदानसहितास्तलोक्ता यथा “द्विवास्त्रप्रव्यायामा-
 लस्यप्रसक्तं शीतक्षिग्धमधुरमद्यद्रवाक्षपानसेविनं पुरुषं
 जानीयात्प्रमेही भविष्यतीति । तस्य चैवं प्रहृत्स्थापरिपक्वा
 एव वातपित्तक्षेणाणो यदा भेदसा सहैकत्वसमेत्य मूल-
 वाहिस्त्रोतांस्त्रुहृत्वाधो गत्वा वस्त्रे मुखमाश्रित्य निर्भिद्यन्ते
 तदा प्रमेहान् जनयन्ति । तेषां पुष्पैरुपाधिं हस्त-
 पादतलदाहः क्षिग्धपिच्छिलगुरुता गात्राणां मधुर-
 शुक्लमूलता तन्द्रा सादः पिपासा दुर्गन्धश्च आसस्तालु
 गलजिह्वादन्तेषु गल्योत्पत्तिर्जटिलीभावः केशानां पृष्ठिश्च
 नखानाम् । तत्राविलप्रभूतमूललक्षणाः सर्व एव सुखे